

РЭЦЭПЦЫЯ АСОБЫ І ТВОРЧАСЦІ УЛАДЗІСЛАВА СЫРАКОМЛІ Ў РУСКАМОЎНЫМ ДРУКУ КАНЦА ХІХ – ПАЧАТКУ ХХ ст.

М. П. Варабей

У артыкуле звяртаецца ўвага на запатрабаванасць спадчыны Уладзіслава Сыракомлі ва ўсёй Расійскай імперыі, што засведчана як пры жыцці паэта, так і пасля яго смерці. На аснове разгледжанай бібліяграфіі канца ХІХ – пачатку ХХ ст. робіцца выснова пра зацікаўленасць у перакладах твораў У. Сыракомлі на рускую мову, актыўнасць крытыкаў. Праводзіцца спроба высветліць матывы перакладчыкаў і выдаўцоў.

This article draws attention to the relevance of U. Syrakomla's heritage throughout the Russian Empire, which witnessed both in the poet's life, and in death. Based on the literature review late XIX – early XX century there is interest in U. Syrakomla's translations into Russian, activity of critics, as well as attempts to find out the motives of translators and publishers.

К л ю ч а в ы я с л о в ы: польскамоўная літаратура Беларусі; гісторыя беларускай літаратуры; пераклад; гістарыяграфія; руская літаратура.

Key words: Belarusian literature in Polish; history of Belarusian literature; translation; historiography; Russian literature.

Спадчына Уладзіслава Сыракомлі знайшла водгук у літаратурным асяродку па ўсёй Расійскай імперыі. Зацікаўленасць у яго творах, іх распаўсюдзе засведчана значнай колькасцю перакладаў на рускую мову як мастацкіх тэкстаў, так і навуковых прац. Якраз канец ХІХ – пачатак ХХ ст. сталі на гэта плённы часам. Выходзілі кнігі, творы Людвіка Кандратовіча друкаваліся ў папулярнай перыёдыцы, ацэнка творчасці пісьменніка давалася ў рэцэнзіях.

Нельга абмінуць увагай той момант, што У. Сыракомля перакладаў з рускай мовы. Вядомы яго пераклады з Пушкіна, Рылеева Лермантава, Някрасава. Асаблівае значэнне надаецца паэме «Вайнароўскі» Рылеева як аднаму з уплывовых агітацыйных твораў, што неаднаразова падкрэсліваецца ў працах польскіх і рускіх даследчыкаў, якія змаглі засведчыць факт знаёмства Сыракомлі з арыгінальным, нецэнзураваным тэкстам паэмы. Такім чынам праяўляецца рух твораў у рукапісах, сувязі паміж літаратарамі [10, с. 13–14].

Беларуская літаратура і літаратуразнаўства знайшлі свой пласт творчасці Кандратовіча, які быў блізкі ў плане ідэйна-мастацкага нападзен-

ня. Калі сыходзіць з жанравай прыналежнасці перакладзеных на родную мову твораў, найбольш шырока прадстаўлены і друкуюцца вершы і гутаркі пісьменніка, г. зн. лірычныя ці малыя ліра-эпічныя формы, а таксама гісторыка-краязнаўчыя і этнаграфічныя працы (паэмы ці драмы вершам – за рэдкім выключэннем). На рускую мову, у сваю чаргу, перакладзены некаторыя вершы і гутаркі, паэмы, нарысы.

У адносінах да колькаснага і якаснага складу твораў, а таксама да выданняў, дзе былі змешчаны пераклады, найбольш дакладныя звесткі прыводзіць В. Вільчынскі: «Произведения Сырокомли печатались во многих журналах, причем различного направления: революционно-демократических, славянофильских, консервативных, народнических, а также в издательстве Л. Н. Толстого “Посредник”. Стихотворения, гавенды и поэмы Сырокомли переводило 35 поэтов, в том числе Л. Трефолев, Л. Пальмин, П. Вейнберг, Д. Минаев, Омудевский. Благодаря им 127 произведений Сырокомли в 245 переводах сделались доступными русским читателям. Некоторые из них – “Ямщик” (“Когда я на почте служил ямщиком”) и “Ворон” – проникли в русский фольклор и стали народными песнями» [3, с. 193].

Творы У. Сыракомлі карысталіся попытам у Расійскай імперыі, распаўсюджваліся ў рукапісах на мове арыгіналу, а таксама актыўна перакладаліся з польскай (а таксама з беларускай) на рускую мову У прыватнасці, маюцца звесткі аб перапісцы Сыракомлі з рускімі перакладчыкамі яго твораў, напрыклад з Меем [3, с. 193].

У шэрагу рускамоўнай перыёдыкі канца XIX – пачатку XX ст., дзе так ці інакш фігуравала постаць У. Сыракомлі, абавязкова трэба адзначыць выданні «Иллюстрация» («Иллюстрированная газета»), «Московские ведомости», «Вести Западной России», «Русское богатство», «Живописное обозрение», «Минский листок», «Вестник Европы», «Наблюдатель» [2], «Отечественные записки» (менавіта ў ім выйшла рэцэнзія на «Выбранные творы» 1879 г.) [7, с. 103–106], «Русская мысль». Даследчыца В. Е. Смірнова ў працы «Журнал “Русская мысль” и польская литература (1880–1902 гг.)» на аснове зместу выдання справядліва зазначае, што апошні з названых лічыўся рускамоўнай трыбунай польскага прыгожага пісьменства на свой час.

Сярод значных кніжных выданняў адзначым асаблівай увагай «Гісторыю польскай літаратуры» Людвіка Кандратовіча (руск. «История польской литературы от начала ее до настоящего времени») у перакладзе з польскай Ф. Кузьмінскага (Т. 1–1860, Т. 2–1862) [6].

У 1879 г. выйшаў зборнік «Выбранные творы» Л. Кандратовіча ў рускім перакладзе – «Избранные сочинения Людвиг Кондратовича

(Владислава Сырокомля)», пазначаны як том I. У выданне ўваходзяць наступныя творы (назвы падаём на мове перакладу): «Почтарть», «Три звездочки», «Ходыка» (паэма), «Могильщик», «Ян Денборог» (паэма), «Жизнь почтенного человека», «Янко кладбищенский» (паэма), «Неученый», «Староста Копаницкий» (паэма), «Деревенский скрипач» (пераклад Л. Пальміна), «Филипп из Коноплей» (аповяданне), «То грубою силой, то низкою лестью», «Счастье», «Кукла», «Бывало», «О, не люби меня», «Перед весной» (пераклад М. Пятроўскага), «Иллюминация», «Капрал Терефера и капитан Шерпентына» (пераклад Л. Мея), «Ночлег Гетмана», «Сон и ворожба», «Деревенский гусяр», «Три литвинки» (паэма) (пераклад Д. Мінаева), «Смерть соловья», «Мелодии из дома сумасшедших» (пераклад П. Вейнберга) [13].

Відавочна, што ў працэсе збору матэрыялаў быў і другі том, як вынікае з прадмовы. Маецца нават пералік твораў, якія павінны былі ўвайсці ў наступны: «Маргер» (пераклад Л. Пальміна), «Впечатления пилигрима», «Варианты старых тем», «Погребальная процессия», «Обмен мыслей», «Винценту Коротынскому», «Охотники», «Шум березы», «Старые часы», «Мотылек», «Княгине Пузыниной», «Первые мысли», «Еще певец», «Освобождение крестьян», «Стелла Форнарина», «Cupio dissovli» (пераклад Д. Мінаева). Акрамя таго, выдаўцы тут жа перапрашаюць за тое, што ў сувязі з занятасцю не паспяваюць падрыхтаваць біяграфію паэта для першага тома [13, с. 5–6]. Аднак том так і не выходзіць, затое творы друкуюцца ў перыядычных выданнях, напрыклад у часопісе «Русская мысль». Так, першы нумар яго пачынае пераклад Ліадора Пальміна гістарычнай паэмы Уладзіслава Сыракомлі «Маргер».

Пазней, у 1901 г., выходзіць брашура «Общества распространения полезных книг» «Людвиг Кондратович (Сырокомля). Биографический очерк польского поэта с приложением его стихотворений», у якую ўваходзяць кароткі жыцццяпіс паэта і невялікая колькасць вершаў і гутарак [4].

Рускамоўная крытыка адгукаецца на творчасць Сыракомлі дастаткова неадназначна. Уключаючы творы Л. Кондратовіча ў рускамоўны літаратурны працэс, рускія крытыкі прапануюць перадусім, кантэкст блізкасці рускай і «польскай» культур. Пры гэтым (збольшага) без асаблівых нацыянальных ці палітычных спекуляцый. Можна сустрэць такія характарыстыкі: «Кондратович – поэт с инстинным, хотя и не с огромным талантом и, несмотря на то, что у нас есть Пушкин, Лермонтов, Кольцов, Некрасов – его стихотворения и для русского читателя могут иметь образовательно-нравственное значение» [7, с. 104].

Звяртаючыся далей да твораў Кандратовіча, рэцэнзент піша: «Для рускаго чытацеля, прывыкшага к трубным, боевым звукам лермонтовскай і некрасовскай лірыкі, “муза” Кандратовіча можа паказацца некалькі бледнай у сярэньні со знакамітай “музою тоскі і печалі”. Правы, быць можа, суб’ектыўна чытацель, очевидна, можа быць непраў у аб’ектыўным сэнсе» [7, с. 105].

Напрыканцы ХХ ст. творчасць Л. Кандратовіча разглядалася ў кантэксте літаратурна-грамадскага руху канца 1880-х гг. Напрыклад, С. Арленка спрабуе вызначыць прычыны прыхільнасці расійскіх выдаўцоў, а разам з тым і чытачоў да Сыракомлі [9, с. 60]. Даследчык таксама аналізуе выбар паэмы «Маргер» для адкрыцця часопіса «Русская мысль» у 1880 г.: «Выбор поэмы “Маргер” для открытия журнала мог быть обусловлен не только интересом к одному из крупнейших поэтов славянского мира. Редакция тем самым могла выражать осуждение непримиримости революционных экстремистов, к тому времени уже трижды покушались на жизнь царя, и жестокости мер правительства, старающегося подавить нарастающее народное возмущение. Никакая преданность идее не способна оправдать насилие, нет и не может быть божества, в жертву которого стоило бы принести свою или чужую жизнь – такое звучание обретала главная мысль польского поэта в России в начале 1880-х годов» [9, с. 60]. Аўтарам працы робіцца выснова на аснове агляду крытыкі часопіса «Русская мысль» 1880-х гг. Прыведзеныя С. Арленкам гіпатэтычныя матывы падаюцца натуральнымі для таго часу. Аўтар падкрэслівае выразную ліберальнасць часопіса «Русская мысль» і тое, што вакол яго гуртаваліся славянафілы.

З іншага боку, У. Сыракомля быў і ў ліку апальных пісьменнікаў. Крыху раней, у 1860-х гг., за нелегальнае захаванне і распаўсюд яго твораў (зразумела, і не толькі яго) быў асуджаны на высылку кнігавыдавец Фелікс Завадскі. Тым не менш варта сказаць і пра прыязнасць і сімпатыю з боку некаторых цензараў, напрыклад Паўла Кукальніка. Як заўважае Д. С. Пракоф’ева на аснове архіўных дакументаў, менавіта П. Кукальнік падпісаў да друку некаторыя творы Кандратовіча (якія ўласна ІІІ аддзяленне не дапускала да распаўсюду, а друкаваныя экзэмпляры вымаліся з продажу). Акрамя таго, даследчыца падкрэслівае, што Сыракомля і Кукальнік неаднаразова перасякаліся ў рамках працы статыстычнага камітэта, археалагічнай камісіі, музея старажытнасці ў Вільні, супрацоўнічалі ў перыядыцы, а таксама маглі сустракацца на музычна-літаратурных вечарынах. П. Кукальнік пісаў вершы, адзін з якіх пераклаў У. Сыракомля [10, с. 139–140].

Папулярнасць твораў У. Сыракомлі падкрэслівае яшчэ адна цікавая акалічнасць: паэту прыпісвалі творы іншых аўтараў. Так, даследчык В. Вільчынскі прыводзіць выпадак, калі названы вышэй паэт Л. Мей перакладае вершы «Грузинка» і «Украинка» з пазнакай «Из Сырокомли», хоць вершы належалі С. Вінніцкаму [3, с. 195].

Пэўнае літаратурнае ўзаемапранікненне адбывалася ў тым ліку і ва ўмовах высылкі. Так, паэт-дэмакрат А. М. Пляшчэеў у 1850-х гг. пад уплывам З. Серакоўскага, Б. Залескага, Э. Жалігоўскага ў Арэнбургу вывучае польскую мову, перакладае вершы У. Сыракомлі [3, с. 195].

На аснове вывучаных матэрыялаў можна зрабіць выснову аб дастаткова высокай запатрабаванасці твораў Уладзіслава Сыракомлі ў межах Расійскай імперыі канца XIX – пачатку XX ст., што можа быць абгрунтавана дэмакратычнай скіраванасцю, з аднаго боку, надзвычайнай зразумеласцю, а з іншага – глыбінным разуменнем складанага ў простым, павучальнасцю, займальнасцю (падобныя пазнакі сустракаюцца ў дачыненні да гістарычных твораў У. Сыракомлі). Ёмка пра творчасць Людвіка Кондратовіча сказаў Мікалай Аксакаў: «*Вся духовная, нравственная жизнь Сырокомли выражается в его творчестве. Вне своей поэзии или, точнее, отдельно, обособленно от поэзии он как бы во все даже и не жил. И глухие, вековые леса Литвы, и все события внутренней жизни народа, и всякое слово и предание, от кого бы то ни было слышанное, и всякий тип, случайно им встреченный, – все это не только отражалось в восприимчивом его духе, делалось внутренним его достоянием, но и становилось им самим, вызывало в нем то или иное чувство, а это чувство, в свою очередь, не оставалось только страдательным состоянием поэта, но и разрешалось творческою его деятельностью*» [1].

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Аксаков Н. П. Людвиг Кондратович (Вл. Сырокомля). (Опыт характеристики) [Электронный ресурс]. URL: http://az.lib.ru/a/aksakow_n_p/text_0020oldorfo.shtml (дата обращения: 20.12.2016).

2. Беларускія пісьменнікі: Біябібліяграфічны слоўнік: у 6 т. Т. 5: Пестрак – Сяўрук / Ін-т літ. імя Я. Купалы АН Беларусі; пад рэд. А. В. Мальдзіса. Мінск : БелЭн, 1995. С. 458–466.

3. Вильчински В. Некоторые замечания о русских переводах Владислава Сырокомли и его современников // Рус. лит. Ист.-культур. журн. 1976. № 4. С. 193–195.

4. Кондратович (Сырокомля) Людвиг. Биографический очерк польского поэта с приложение его стихотворений. М. : О-во распространения полезных книг, 1901.

5. Кондратович Л. Избранные произведения [под. ред. Б. Песиса. Вступ. ст. В. Арцимовича]. М. : Гослитиздат, 1953.

6. *Кондратович Л.* История польской литературы от начала ее до настоящего времени // [Соч.] Людвиг Кондратович (Владислава Сырокомли) / пер. с пол. Ф. Кузьминского. М. : Тип. Грачева и Комп., 1860–1862. (Библиотека общепольских и классических иностранных сочинений).

7. Новые книги. Избранные стихотворения Людвиг Кондратовича (Владислава Сырокомли). Отечественные записки / Лит.-изд. агентство Р. Элинина. М. : Камя, 1879. Т. 243, кн. 3. С. 103–106.

8. *Орленко С. С.* Журнал «Русская мысль» в литературно-общественном движении 1880-х годов : автореф. дис. / Урал. гос. ун-т им. А. М. Горького. Свердловск, 1991.

9. *Орленко С. С.* Журнал «Русская мысль» в литературно-общественном движении 1880-х годов: Микроформа. Саратов, 1991.

10. *Прокофьева Д. С.* «Струн вещей пламенные звуки...». М. : Наука, 1990.

11. *Смирнова В. Е.* Журнал «Русская мысль» и польская литература (1880–1903 гг.) / Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. Факультет журналистики. Москва, 1977. 27 с.

12. *Сырокомля В.* Маргер. Русская мысль. М; Петроград : И. Н. Кушнеров и К, 1880. Кн. 1. С. 3–35. Кн. 2. С. 3–53.

13. *Сырокомля В.* Избранные сочинения Людвиг Кондратовича (Владислава Сырокомля). М. : Изд. В. М. Лаврова и В. А. Федотова, 1879. Т. 1.

М. П. Варабей. Нацыянальная акадэмія навук Беларусі
M. P. Varabei. National Academy of Sciences of Belarus
e-mail: 3-Zna@mail.ru